

Scrisorile literare din romanul *Zmeura de câmpie* de Mircea Nedelciu. Analiză stilistico-pragmatică

Mariana-Dumitra Sandu (Geamănu)
Studentă doctorandă, Universitatea din Craiova

Abstract

The paper aims at a pragmatic analysis of the letters in the novel "Zmeura de câmpie". Literary letters are acts of communication between characters. Although they are constructed truthfully and contain elements specific to the epistolary style, they differ from actual letters because the purpose is different. The reading possibilities are multiplied, and the relationship between sender and receiver is established. Mircea Nedelciu presents a specific social horizon in which individuals, although communicating through letters, prove a lack of communication. The place and date of the writing are missing. There are letters with dialogued passages and direct-style lines. Thus, the literary letters presented in the novel "Zmeura de câmpie" assume a multiple reading that concerns both the real readers of the book and the readers of the fictional world that M. Nedelciu paints in his novel.

Keywords: fictional reading, letter, real reading, receiver, sender

Introducere

În lingvistica actuală este vizibilă schimbarea de perspectivă în ceea ce privește studiul enunțurilor din punct de vedere al conținutului gramatical și analizarea acestora într-un cadru mai larg ce cuprinde producerea și receptarea acestor enunțuri. Acest fenomen se răsfrânge asupra modului de abordare a textelor literare. Mary Louise Pratt consideră că „literaritatea” trebuie privită ca fiind o noțiune relațională ce se definește prin raportare la o structură particulară a situației de comunicare, scrisul fiind mijlocul de realizare a comunicării dintre emițător și receptor.

[...] tratând operele literare ca acte de vorbire de un anumit tip care apar într-o situație de vorbire de un anumit tip și care presupun anumite cunoștințe împărtășite de participanți, o abordare a literaturii prin actul de vorbire depășește principalul defect pe care l-am găsit la structură, poetica culturală, și anume necesitatea de a asocia literaritatea” direct cu proprietățile textuale formale⁸. (Pratt 87)

Se poate spune că esența literarității sau poeticității rezidă nu în mesaj, ci într-o anumită dispoziție a scriitorului și a cititorului cu privire la mesaj, una care este caracteristică situației discursului literar. Pe fundalul relației scriitor-cititor, în operele literare apar și alte relații cum ar fi cele dintre personaje sau dintre autor și un interlocutor, toate putând fi reduse la relația de bază scriitor-cititor.

În cazul textului literar sub forma scrisorii, relația emițător-receptor se manifestă diferit și prezintă aspecte particulare. Deși împrumută din mărcile

⁸Traducerea mea pentru: “[...] by treating literary works as speech acts of a certain type that occur in a speech situation of a certain type and that pre suppose certain knowledge shared by the participants, a speech act approach to literature overcomes the main fault I found with structural poetics, namely the necessity of associating “literariness” directly with formal textual properties” (Pratt 87).

formale ale stilului epistolar, finalitatea și relevanța scrisorilor literare sunt diferite față de cele ale scrisorilor reale. Diferă atât canalul prin intermediul căruia emițătorul și receptorul sunt puși în contact, cât și conținutul comunicării și posibilitățile de reacție a receptorului.

În literatură se întâlnesc două tipuri de scrisori: scrisori al căror autor este chiar scriitorul și scrisori ale unor personaje adresate altora. În lucrarea sa „Narațiune și dialog în proza românească”, Liliana Ionescu Ruxăndoiu menționează: „Literatura ne oferă două mari tipuri de scrisori: cele al căror autor declarat este scriitorul și cele schimbate între personaje” (Ruxăndoiu 78). Lectura scrisorilor literare nu se realizează doar de către destinatarul propriu-zis, nu este o lectură unică, ci presupune o lectură multiplă realizabilă atât în plan real de către cititorii, cât și în plan fictiv de către personajele operei literare. Importanța scrisorilor literare constă în faptul că oferă informații narative sau orientative necesare în lumea ficțională a operei literare care constau în prezentarea unui anumit cadru social și conturarea sistemului de relații între personaje.

1. Scrisorile literare din romanul *Zmeura de câmpie* de Mircea Nedelciu

În romanul *Zmeura de câmpie* există mai multe linii epistolare în jurul cărora se încheagă ficțiunea. Ele reprezintă un liant narativ care suplinește golurile biografice sau multiplică perspectiva narativă din roman. Ca formă a narațiunii confesive, jocul epistolar la care apelează Mircea Nedelciu reflectă din plin gustul experimentului, lucru care presupune o atenție sporită atât în ceea ce privește literatura, cât și realitatea. Așteptările lectorului se diversifică în proza contemporană și autorul reușește să-i satisfacă aceste așteptări prin combinarea a patru tipuri de perspective narative în acest roman: întâlnim I) povestirea lui Zare, II) linia epistolară și, implicit, viziunea subiectivă din scrisorile Anei, III) analiza istoriei ca proces prin discursul învățătorului Popescu despre război și IV) mimarea obiectivității narațiunii la persoana a II-a. În partea epistolară caracterul convenției combinatorice a textului este evident.

Linii epistolare sunt multiple: există opt scrisori ale lui Zare, dintre care șapte adresate profesorului Valedulcean și ultima, pentru Grințu, în care îl anunță că a murit profesorul, cinci scrisori ale Anei către Zare, o scrisoare a bătrânului învățător Popescu către fiul său economist într-o uzină din Vâlcea, și trei scrisori ale lui Grințu, una adresată lui Gelu și două adresate lui Zare. În acest studiu voi analiza scrisorile personajului Zare adresate profesorului Valedulcean.

2. Scrisorile lui Zare către profesorul Valedulcean

Prima scrisoare a lui Zare adresată profesorului Valedulcean conține mărcile formale de tip epistolar. Formula adresării din incipitul scrisorii sugerează respectul lui Zare pentru profesor: „Stimate domnule profesor, [...]” (Nedelciu 13) și este în concordanță cu formula de încheiere: „Cu stimă, dintr-un sat românesc de munte, Zare Popescu” (Nedelciu 15). Încă de la început se fac precizări referitoare la locul în care redactează scrisoarea fără ca acesta să fie precizat cu exactitate: „locul în care mă aflu la ora când vă scriu aceste rânduri[...] este probabil cea mai înaltă din aria de răspândire a aracului ” (Nedelciu 15), dar despre care aflăm în finalul scrisorii că este un sat din zona de munte. Ambiguitatea referitoare la locul redactării se menține

până la final, chiar dacă se mai amintește despre „zona de munte”. În cuprinsul scrisorii se întâlnesc pasaje în care este implicat destinatarul prin adresarea directă, folosindu-se același ton respectuos prin utilizarea verbelor la persoana a II-a plural: „Ați ghicit, cred, că locul din care vă scriu este o zonă de munte...” (Nedelciu 14) sau „Vă închipuiți...” (Nedelciu 14). Subiectul scrisorii prezintă nevoia de stabilitate a omului, în general, prin faptul că simte nevoia să se lege în viață de lucruri fie și materiale care să-i asigure o notă de siguranță într-o lume incertă. Într-un context mai larg, își pune tot felul de întrebări despre delațiune. Pretextul folosit este „*un obiect lipsit, la origine, de orice calitate estetică, dar care știe să rămână în limitele lui funcționale orice s-ar întâmpla în juru-i*” (Nedelciu 13). Aceasta este definiția pe care o dă Mircea Nedelciu cuvântului ARAC, situat în primul capitol al romanului, capitol numerotat cu prima literă a alfabetului. Prin folosirea alegoriei sunt enumerate o serie de „calități” ale acestui obiect și sunt exemplificate diverse tipuri de araci corespunzătoare unor tipologii umane diferite. Pe lângă exemplul concret pe care-l dă Zare despre un anume Țuluca Anton, producător de araci, care reușește să nu facă pușcărie datorită tenacității sale și a faptului că și-a petrecut doi ani prin procese și recursuri într-un sistem judiciar defectuos, cititorii mai află din această scrisoare despre eșecul lui Zare referitor la examenul de admitere la Facultatea de istorie. Concluzia pe care o trage Zare este că „nici în pădure aracii nu au voie să putrezească de capul lor și fără acte în regulă” (Nedelciu 13), semn că lumea în care trăiește pare a fi controlată total. Asemenea fabulei, scrisoarea are și o morală prezentată tot sub forma alegoriei:

Așadar, dacă ar trebui să vă dau exemple de obiecte a căror frumusețe se datorează modestiei lor, aș alege pentru litera A acești câțiva araci dintr-o grădiniță de pe fața însorită a muntelui. Ei nu sunt multifuncționali, ci frumoși. Muntele e frumos și falnic și măreț în prezența lor. Tutorii neproductivi care se cred mai importanți decât planta ar trebui să pălească. (Nedelciu 13)

Se observă adresarea directă și implicarea destinatarului prin utilizarea pronumelui de persoana a II-a plural *vă* care sugerează același ton respectuos din incipitul scrisorii cu care se și încheie. Formula de încheiere a scrisorii este urmată de semnătură: „Zare Popescu”.

Și cea de-a doua scrisoare respectă normele stilului epistolar prin asocierea formulelor fixe (inițiale și finale) cu zonele de mai mare libertate. Scrisoarea debutează cu aceeași formulă inițială de adresare ce evidențiază statutul oficial de profesor al destinatarului și compensează memoria fragmentară:

Stimate domnule profesor, probabil vă mai amintiți în ce fel am făcut cândva cunoștință și cum de multe ori după aceea am stat de vorbă despre drăgălașele obiecte găsite de dumneavoastră în tumulul de la Valea Oilor. Vreau să spun că întrebarea pe care ne-o puneam noi atunci (de ce armele și de ce podoabele sunt întotdeauna cele care dăinuie după moartea soldatului) m-a frământat în continuare [...]. (Nedelciu 20)

Data redactării scrisorii nu este precizată, dar prin folosirea adverbului de timp cu valoare deictică „acum” ne este desemnat momentul enunțării: „Acum, când vă scriu, sunt în partea a doua a stagiului meu militar”. De asemenea, locația este vag exprimată atât pentru cititorul fictiv al scrisorii, cât și pentru cel real: „pe un șantier important, nu departe de locul în care s-a aflat tumulul acela” (Nedelciu 20). Zare rememorează locația „tumulul de la Valea Oilor” (Nedelciu 20). De-a lungul întregii scrisori se întâlnesc pronume

personale sau de politețe de persoana a II-a plural („dumneavoastră”, „vă”, „veți”) care denotă totuși o exprimare familiară, deși relația elev/viitor student-profesor nu este pierdută din vedere de Zare. Sunt descrise etimologic mai multe cuvinte care încep cu litera B, cea de-a doua literă a alfabetului fiind numărul celui de-al doilea capitol al romanului. Enumerarea obiectelor BARDA, BAROS, BALTAG SAU BAIONETĂ și presupusa etimologie dă naștere unor adevărate „polemici”: „Eu voi mai cerceta(știu că nu vă place sensul pe care-l dau eu acestui cuvânt!) și vă voi ține la curent dacă aflu ceva” (Nedelciu 20). După cum se remarcă, dialogul imaginar este prezent în mod constant.

În finalul scrisorii, Zare revine asupra întrebării inițiale cu precizarea mai exactă a locului de redactare printr-o construcție incidentă delimitată de restul enunțului prin amplasarea între paranteze: „(vă scriu – scuzați – dintr-un WC pentru că stingerea s-a sunat de mai bine de o jumătate de oră, iar plantonul a trecut de vreo două trei ori pe aici și m-a rugat să sting lumina)” (Nedelciu 22). Scrisoarea se încheie cu certitudinea exprimată de Zare referitoare la faptul că discuția va continua: „Și totuși, altă dată!” (Nedelciu 22). Noutatea față de scrisoarea precedentă constă în faptul că după formula de încheiere „Cu stimă!” și semnătura „Zare Popescu” urmează un post scriptum: „P.S. *Topor vine din slavă și este numai unealtă, nu și armă*”, un enunț asertiv care completează întrebarea cu valențe filosofice din final: „De ce armele și de ce podoabele sunt cele care rămân după moarte, de ce cozile de topor sunt cele care dispar fără urmă?” (Nedelciu 22).

Cea de-a treia scrisoare a lui Zare adresată profesorului Valedulcean face parte din capitolul numerotat cu litera C de la cuvântul CHOȘC PENTRU ȘEDINȚELE DE VARĂ. Scrisoarea începe cu adresarea directă și afirmația tranșantă prin care Zare se autocaracterizează apelând la o precizie din trecut a profesorului, semn că relația este foarte veche:

Domnule profesor, așa cum dumneavoastră mi-ați prezis încă de când eram mic, nu sunt deloc un tip care să facă mulți purici în locul în care i-e bine și, iată, ca de obicei, am găsit și acum ceva cu care să-l supăr pe colonel. (Nedelciu 33)

De data aceasta nu se face nicio referire la data redactării scrisorii, în schimb, Zare îi oferă profesorului indicii referitoare la locul de unde trimite scrisoarea: „Dacă vreți să știți de unde anume, uitați-vă cu atenție la adresa de pe plic. Da, în Oltenia, în partea ei de Sud” (Nedelciu 33). În dialogul imaginar cu profesorul Valedulcean, Zare îi amintește de un reproș pe care i-l face în mod constant și-l folosește ca pretext pentru a descrie satul, gospodăriile țărănești cu anexele numite *acareturi*. Personajul-narator completează cu explicația referitoare la etimologia cuvântului marcată de paranteze: „(iarăși cu un cuvânt turcesc la origine!)” (Nedelciu 34). Sunt enumerate toate clădirile întâlnite, fiind întocmită o listă ce cuprinde și „chioșcul pentru ședințe de vară(!)”. Zare ține să sublinieze în descriere *frumusețea* lor și exprimarea *artistică*. Autorul este prezent prin oferirea de informații suplimentare așezate în paranteze asemenea unor didascalii: „o baie comună (în construcție)”, „coșare de nuiete (împletite, cu nimic deosebite de cele de la Muzeul Satului)”, „biserica de aici este pictată de Tattarescu (Se spune despre el că a pictat zeci de biserici)”. Zare încheie scrisoarea printr-o întrebare retorică pusă într-un context mai larg referitor la „un studiu serios al civilizației populare românești în care relația dintre util și estetic înglobată în aceste obiecte să fie ignorată. [...] Da, da, dar acareturile lor, chioșcul ăla de ședințe?” (Nedelciu 36). Scrisoarea respectă convențiile

stilului epistolar, încheindu-se cu formula de final și semnătura: „La revedere, Zare”.

A patra scrisoare nu mai respectă în totalitate convențiile stilului epistolar în sensul că lipsește formula de început. Zare se confesează profesorului, mărturisindu-i faptul că o caută pe Ana și că i-a dat de urmă în satul ei de lângă orașul Sfintu-Gheorghe. Prin adresare directă, Zare îl întreabă pe profesorul Valedulcean: „Știți că ea învață aici, la Cluj, să se facă învățătoare?” dar se păstrează o ambiguitate în ceea ce privește receptorul acestei întrebări. La o analiză mai atentă, enunțul interogativ pare o intervenție a autorului care vrea să comunice în mod direct cu cititorii reali ai scrisorii și, implicit, ai romanului, oferindu-le o nouă informație în acest context narativ. Călătoria se desfășoară cu autobuzul pe un DRUM într-o zonă de deal și munte, informație completată ulterior printr-o întrebare: „Am precizat că traseul cursei rapide trece printr-o regiune forestieră?” (Nedelciu 46). Ambiguitatea care se păstrează în ceea ce privește transmiterea informației pune cititorii romanului în dificultate: fie Zare se adresează profesorului Valedulcean, fie este un scurt monolog interior al personajului. În continuare este descris autobuzul și sunt enumerate „funcțiile” acestuia („ființă”, „instituție” sau „forum”), întreținându-se tot timpul comunicarea directă cu lectorul scrisorii, fie profesorul căruia îi este adresată scrisoarea, fie cu cititorul real.

Abia la final situația de comunicare devine mai clară. După ce Zare mărturisește că vrea s-o vadă o dată pe lună pe Ana încheie dialogul imaginar prin interogația „vom mai vorbi noi, nu-i așa?”, urmată de urarea „Sănătate, dom' profesor, o să vă mai scriu eu!” și semnătura „Zare”.

Următoarea scrisoare începe cu o promisiune mai veche a lui Zare, respectând formula de adresare, care, de această dată, este intercalată în interiorul textului: „[...] așa cum am mai promis, stimate domnule profesor, vreau să revin asupra relației dintre nume și purtător și anume vreau să atac expresia, des folosită de istorici ca dumneavoastră, „eroi fără nume” (Nedelciu 51). Se face referire la un fond comun de informații și experiențe mai vechi, aducând în discuție o serie de nume proprii devenite comune. Textul acestei scrisori capătă o tentă ludică și la nivelul limbajului, trăsătura dominantă fiind oralitatea:

În lupta mea cu dumneavoastră (luptă de idei, desigur) voi folosi de data aceasta metoda desantului, oferindu-vă câteva exemple de nume proprii care au devenit nume comune (exemple extrase dintr-o carte a academicianului Al. Graur): [...] „anteriul lui Arvinte”; „are Chira socoteală”; „sistem Clayton model nea Gheorghe”; „vrei, nu vrei bea Grigore aghiazmă”; „a nimerit-o ca Ieremia cu oiștea-n gard”, „hop și eu cu țața Lina”; „tronc Marișo”; „ce mi-e baba Rada, ce mi-e Rada baba?”; „de lemn Tănase”; „moș Ene pe la gene”; „să vorbească și nea Ion că și el e om”; „Stan pătitul”. Când îmi veți explica în mod coerent de ce se ridică monumente în memoria soldatului necunoscut sau de către cine rămâne el necunoscut, atunci vă voi spune și eu de ce cred că mă cheamă Popescu. (Nedelciu 51-53)

Formula de încheiere este urmată de semnătură: „Cu bine, Zare”.

În cea de-a șasea scrisoare, Zare îi mărturisește profesorului despre faptul că el continuă să se pregătească pentru examenul de admitere la facultete, amintind de o promisiune mai veche: „Așa cum v-am promis, continui să mă pregătesc pentru viitorul examen de admitere și, deși am foarte puțin timp – seara cad lat de oboseală – citesc, cam în dezordine, tot ce se găsește în biblioteca noastră și are vreo legătură cu istoria și cu bibliografia pe care mi-ați indicat-o” (Nedelciu 59). Implicarea destinatarului este

realizată prin formele atone a pronumelui personal din sintagmele „v-am promis”, „mi-ați indicat-o” sau „Vă mai aduc un exemplu” (s.n.). De asemenea, utilizarea verbelor de persoana a II-a plural pentru adresarea directă sugerează același respect întâlnit încă de la prima scrisoare. Subiectul acestei scrisori face referire la un eveniment istoric petrecut pe 20 iulie 1944, complotul împotriva lui Hitler:

[...] Ei bine, știți dumneavoastră cum îl chema pe șeful serviciului de protecție a Führer-ului? *Rattenhuber!* Oberführerul S.S. Rattenhuber! [...]. Despre ce înseamnă *huber* l-am întrebat pe un sas din Cristian de lângă Brașov, un tip spelb care e în același pluton cu mine, dar n-a reușit să mă lămurească prea bine. Pentru mine însă e clar: paznicul șobolanului care se credea lup (buncărul de la Rastenburg se numea „viziuna lupului”) purta numele Rattenhuber! Omul, numele și povestea zilei de 20 iulie 1944 mi se par concentrate în această informație lipsită de importanță pentru istoricii „normali” ca dumneavoastră. Mai rămânea de găsit și obiectul care să întregască imaginea istorică a acelei zile. Tot plimbându-mă cu camionul încărcat cu pământ, hăt încolo, hăt încoace, am găsit și obiectul care sintetiza cel mai bine situația. Îl aveam lângă mine, era vorba de *Ecluză*. (Nedelciu 60)

Mircea Nedelciu folosește această scrisoare a personajului Zare către profesorul Valedulcean ca pretext de reflecție asupra discursului istoric. Imaginea hiperbolizată a lui Hitler cunoscută din istorie este prezentată în funcție de simpatia sau antipatia celor participanți la eveniment. Enunțul asertiv din final „Acum mi-e somn” este în deplină concordanță cu structura incidentă din prima parte a scrisorii: „– seara cad lat de oboseală –”. Adverbul de timp folosit cu valoare deictică „acum” ne indică faptul că scrisoarea este scrisă la finalul unei zile obositoare. Formula de încheiere și semnătura sunt prezente și de această dată: „La revedere, Zare”.

În ultima scrisoare, Zare îi reproșează profesorului Valedulcean faptul că nu i-a mai răspuns de o perioadă mai mare de timp la scrisori: „Nu mi-ați mai răspuns la scrisori din luna decembrie a anului trecut, adică de când ne-am trimis unul altuia respectivele urări de Anul Nou, plugușoarele!” (Nedelciu 59). Ca indiciu pentru momentul redactării scrisorii, cititorii se pot folosi de explicația suplimentară din paranteză așezată la final „în plină vară”. Fără să știe că nu va mai citi informațiile transmise, Zare îl anunță pe profesor că a amânat susținerea examenului de admitere pentru anul următor din cauza cunoștințelor „nesistematizate și sporadice”. Presupoziția pe care o face personajul „Să cred eu că de acum încolo nu ne vom mai scrie decât o dată pe an?” are legătura cu faptul că Zare a conștientizat că perioada care s-a scurs de când a primit ultima scrisoare de la profesor este destul lungă. Motivul pentru care profesorul nu mai răspunde la scrisori îl vor descoperi cititorii romanului într-o altă scrisoare a lui Zare adresată lui Grințu: „A murit profesorul Valedulcean. A murit pe la sfârșitul lui februarie și eu n-am știut nimic și i-am tot scris de atunci încoace” (Nedelciu 212). Adresarea directă implică și de această dată apelarea la formele pronominale și verbale de persoana I și a II-a: „Permiteți-mi atunci să vă spun că [...]”. Zare îl înștiințează că are o teză de cercetare pe care o enunță și propune și direcția cercetării: „Pe scurt, teza mea, *om-obiect-nume-poveste* = *istorie*, se confirmă dacă studiem cu atenție principalul colind românesc: plugușorul” (Nedelciu 200).

La sfârșitul textului epistolar, cititorii reali descoperă o secvență metatextuală marcată de utilizarea parantezelor: „În felul acesta aș putea să vă explic și de ce autorul acestui roman, cel care a decis să mă transforme dintr-o dată în personaj, crede mai mult în proza scurtă decât în roman” (Nedelciu 200). Practic personajul „divulgă” secretul autorului nu numai

destinatarului din lumea ficțională a romanului, ci și cititorilor reali ai „acestui așa-zis roman”. Mărcile formale de tip epistolar sunt prezente și la începutul și la finalul scrisorii. Formula de adresare „Stimate domnule profesor” rămâne aceeași pe tot parcursul textelor epistolare. Urarea din final „La mulți ani!” adresată profesorului, cu completarea metatextuală ce sugerează amuzament și, în același timp, ironie „în plină vară” însoțită de interjecția „hă-hă” parcă prevestește destinul tragic al profesorului despre care autorul alege să-și informeze cititorii ceva mai târziu.

Toate scrisorile lui Zare nu ajung să fie lecturate de destinatar, lucru pe care ni-l comunică chiar expeditorul: „[...] am fost eu la București și am întrebat de el. Aveau acolo toate scrisorile mele și un plic pe care scria numele meu, dar nicio adresă” (Nedelciu 200). Așadar, toate mesajele și informațiile din scrisori rămân netransmise, nu-și ating scopul. Dialogul nu se realizează și discursul devine un monolog.

Concluzii

Scrisorile literare nu au un singur lector, personajul căruia îi este adresată o scrisoare; adevărații destinatari ai scrisorilor literare sunt cititorii operelor literare în care sunt inserate scrisorile. Practic, autorul le folosește ca pretext pentru a nara, a descrie ceva cu scopul de a evidenția un anumit aspect.

În romanul *Zmeura de cîmpie* toate scrisorile sunt schimbate între personaje, au expeditor cunoscut, dar lectura acestora de către destinatarul propriu-zis nu se realizează mereu, un exemplu concret fiind scrisorile analizate mai sus. Uneori scrisorile au aspectul unor narațiuni independente, nu constituie capitole aparte, includerea lor în roman fiind marcată numai prin spații de pauză în interiorul unui capitol. Lipsesc locul și data exactă, uneori lipsesc și formulele introductive sau de final. Toate sunt semnate, astfel cititorii reali știu întotdeauna cine este expeditorul fără să caute sau să analizeze. Mircea Nedelciu păstrează elementele epistolare esențiale astfel încât să ajute cititorul să identifice cu ușurință fragmentele epistolare din roman, deși practică un joc epistolar. Romanul modern a acreditat scrisoarea ca fiind un mijloc prin care condiția naratorului omniscient este depășită. Prin introducerea în roman a mai multor linii epistolare, narațiunea este descentrată, ambiguitatea se amplifică și se validează statutul ontologic incert al realității și al universului funcțional.

Bibliografie

- Blanaru, Anamaria. *Metaficțiunea contemporană – dublă lectură a romanului românesc și spaniol contemporan*. Iași: Editura Adenium, 2014.
- Ionescu Ruxăndoiu, Liliana. *Conversația. Structuri și strategii*. București: Editura All, 1999.
- Ionescu Ruxăndoiu, Liliana. *Limba și comunicare*. București: Editura All, 2003.
- Ionescu Ruxăndoiu, Liliana. *Narațiune și dialog în proza românească*. București: Editura Academiei Române, 1991.
- Levinson, C. Stephen. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Nedelciu, Mircea. *Zmeura de cîmpie (roman împotriva memoriei)*. București: Editura 100+1 Gramar, 1999.
- Parpală, Emilia. *Comunicarea verbală*. Craiova: Editura Universitaria, 2009.
- Pașcu, Marinela. „Mircea Nedelciu, *Zmeura de cîmpie* sau ludicul epistolar”. Bogdan Crețu, Ofelia Ichim, Marius-Radu Clim (coordonatori), *Memorialistica românească: între documentul istoric și obiectul estetic*, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018. 305-310.

- Pratt, M. L.. *Toward a Speech Act Theory of Literary Discourse*. Bloomington: Indiana University Press, 1977.
- Simion, Eugen. *Scriitori români de azi*, vol. IV. București: Editura Cartea Românească, 1989.
- Zafiu, Rodica. *Diversitate stilistică în româna actuală*. București: Editura Universității din București, 2001.